

پدیده ریسک در بانکداری اسلامی

دکتر حسین کدخدایی

(PLS = Profit-Loss Sharing)، عملاً یک سیستم بازار محور است و به دلیل این ماهیت، کارشناسان اقتصاد پولی از جمله مت والی (Metwally-۱۹۸۴) معترفند که وجود آریترایز و فرصت‌طلبی اقتصادی به کاهش و محدودیت بخش مالی، کنترل بیشتر و اجتناب از نوسانات فوق‌العاده قیمت سهام می‌انجامد.

اندازه سیستم مالی در اقتصاد ایران، به‌رغم اتکای بر شبکه بانکی، نیازمند گسترش و تعمیق بیشتر است. آمار گردآوری شده در جدول شماره یک این واقعیت را به‌خوبی آشکار می‌کند. ارقام این جدول از مجموع دارایی‌های بانک‌های تجاری، تأمین مالی از طریق بازار سرمایه و اوراق قرضه سررسید نشده نسبت به محصول ناخالص ملی (GNP) به‌دست می‌آید.

مقدمه

بانکداری اسلامی با تأکید بر هدفمندی استفاده از منابع مالی و بهره‌برداری از این منابع در فعالیت‌های سازنده رشد دهنده، بر ممنوعیت ربا و سود غیرواقعی استوار است. در سایه محورهای سه‌گانه مزبور، تأمین نیازهای اساسی جامعه و کاهش نابرابری توزیع درآمد و ثروت و در یک بیان کوتاه، «توسعه عمومی اقتصاد» امکان‌پذیر می‌شود.

سیستم بانکداری اسلامی (IBS) به عنوان یک سیستم مالی مبتنی بر مشارکت سود و زیان

جدول شماره یک

نمایگر اندازه سیستم مالی (FSC) در کشورها (۱۹۹۷/درصد)

کشور	انگلستان	آلمان	آمریکا	ژاپن	برزیل	کره	مکزیک	روسیه	ایران
نمایگر FSC	۵۷۰	۳۸۰	۳۵۰	۳۳۰	۱۵۰	۱۴۰	۱۲۰	۸۰	۷۶

مأخذ:

۱) گزارش بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

2) Barth/Choosing the Right Financial System for Growth/Feb.2000

• اشاره

تغییرات و حالت‌های جدید شماره مخاطراتی را به دنبال دارند و مؤسسات مالی در صورتی موفق خواهند بود که در برابر اینگونه تغییرات اعطای اعتبار باشند و برآیند ریسک‌های ناشی از آنها را مدیریت کنند. تجربه باید مستطوری در بحران‌ها و ریسک‌سنجی‌های بعدی باشد.

در این شماره موضوع ریسک را در دو سطح و منقطع مورد بررسی قرار داده‌ایم. یکی، ریسک در بانکداری اسلامی، و دیگری، روش‌های علمی برای کمی کردن ریسک عملیاتی. توضیح اینکه، مقاله اول از مجموعه سخنرانی‌هایی است که در جریان یادداشت‌های همایش بانکداری اسلامی در تهران ارائه شد. و مقاله دوم بر مبنای است بر گرفته از نشریه The Arab Bank Review

بانک و اقتصاد

یکی از زمینه‌های نوسان‌دهنده فعالیت بانکداری، تغییر قیمت و رشد ارزش دارایی‌هاست که گرایش عمومی به استفاده از امکانات پولی را دچار تحول می‌کند. تغییرات رشد قیمت انواع مختلف دارایی‌ها در دهه ۱۳۷۸-۱۳۷۰ در جدول شماره دو بیان شده است.

در تقسیم بندی ریسک دو نوع مخاطره: (۱) ریسک واقعی و طبیعی به صورت امکان تحقق خطر عینی و (۲) ریسک سودگرانه (Speculative risk) به معنی خطر سرمایه‌گذاری در دارایی‌های مالی و واقعی بیان می‌شود که با توجه به ماهیت بانکداری اسلامی، هر نوع ریسک در

جدول شماره دو

میانگین رشد قیمت انواع دارایی‌ها در دوره زمانی ۷۸-۱۳۷۰

انواع دارایی	دارایی‌های پولی (سپرده‌ها)	سکه بهار آزادی	ارز (دلار)	خودرو	سبد اقلام مصرف کننده شاخص CPI
میانگین رشد	۷/۸-۱۷	۲۱/۶	۲۳/۶	۲۳/۳	۲۵/۷
میانگین رشد قیمت					

در مقایسه با نرخ سود اسمی و نرخ تورم، تغییرات این دو نرخ از دهه ۵۰ تاکنون، حاکی از حاکمیت یک نرخ سود واقعی منفی سپرده‌های سرمایه‌گذاری است (جدول شماره سه).

این سیستم بانکی مطرح است، درحالی‌که در نوع دیگر بانکداری، امکان ریسک سودگرانه قوت بیشتری دارد. عدد شاخص سرکوب مالی یکی از نمادهای معرّف ریسک در سیستم بانکی است. بزرگ بودن این شاخص،

جدول شماره سه

نرخ سود واقعی سپرده‌های سرمایه‌گذاری در سه دهه ۵۰، ۶۰، ۷۰

دوره زمانی	دهه ۵۰	دهه ۶۰	دهه ۷۰
میانگین نرخ سود واقعی	-۶/۳	-۹/۲	-۸/۶
حداقل، حداکثر سود واقعی	-۱۴/۹، -/۱	-۲۰/۵، ۴	-۳۰/۹، ۱/۲

* ابتدای دهه ۷۰ تا پایان ۱۳۷۸

مآخذ: گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

مؤسسات مالی

که از تفاوت نرخ بهره بازار و نرخ بهره بانکی و تقسیم حاصل به نرخ بهره بانکی به دست می‌آید، حاکی از خطر بالقوه نوسانات و فرار سرمایه‌های پولی از بانک‌ها به سوی بازار و فعالیت‌های آزاد اقتصادی است، بازارهایی که قادرند سود بالاتری را به دارنده پس انداز پرداخت کنند. در اقتصاد ایران، وزن عوامل موثر در ریسک ملی در چهار دسته: (۱) ریسک سیاسی، (۲) ریسک سیاست‌گذاری اقتصادی، (۳) ریسک ساختار اقتصادی و (۴) ریسک نقدینگی به ترتیب به ارقام ۲۲، ۲۸، ۲۷، ۲۳ درصد بالغ و

در ترازنامه بانکها و مؤسسات مالی که در دو گروه مصارف شامل دارایی‌های مالی و غیر مالی و منابع شامل بدهی (حساب مشتریان) و سرمایه یا ارزش ویژه خلاصه می‌شود، با تغییر این اقلام ارزش بازار سهام مؤسسه مالی دچار تغییر می‌شود. در واقع، ریسک و بازده مؤسسات مالی تحت تأثیر عوامل متعددی قرار دارد که در جدول شماره چهار منعکس است.

جدول شماره چهار

ریسک و بازدهی در مؤسسات مالی

عوامل مؤثر بر ریسک	رقابت قوانین بازارهای تغییرات	خدمات جدید	کیفیت مدیریت	شرایط اقتصادی
عوامل مؤثر در بازده مورد انتظار	فعال و مقررات جدید	ساختار سازمانی	مدیریت	مالی
کیفیت مدیریت	فشار در رقابت	تغییر در فن‌آوری خدمات	تنوع خدمات و بازارها	ترکیب منابع و مصارف وجوه

○ سیستم بانکداری اسلامی به عنوان یک سیستم مبتنی بر مشارکت در سود و زیسان، عملاً یک سیستم بازار محور است.

ارزیابی ریسک روش های متداول تجهیز و توزیع منابع مالی در سیستم بانکداری اسلامی

انواع مخاطرات	ویژگی ها	روش های تجهیز و توزیع منابع	اقلام اصلی
ریسک مالی و ورشکستگی، ریسک تجاری (عملیاتی)، ریسک مقررات، ریسک صنعت، ریسک سیستماتیک، ریسک اقتصادی و اجتماعی ریسک مالی و ورشکستگی، ریسک تجاری (عملیاتی)، ریسک مقررات، ریسک صنعت، ریسک سیستماتیک، ریسک اقتصادی و اجتماعی ریسک مالی و ورشکستگی، ریسک تجاری (عملیاتی)، ریسک مقررات، ریسک صنعت، ریسک سیستماتیک، ریسک اقتصادی و اجتماعی ریسک مالی و ورشکستگی، ریسک تجاری (عملیاتی)، ریسک مقررات، ریسک صنعت، ریسک سیستماتیک، ریسک اقتصادی و اجتماعی ریسک سرمایه گذاری مجدد، ریسک عدم بازپرداخت	پرداخت عندالمطالبه، مشمول جوایز، تخفیف، معافیت از پرداخت کارمزد و برخی اولویت ها پرداخت عندالمطالبه وکالت بانک برای استفاده از سپرده در انواع تسهیلات مالی از قبیل مشارکت، مضاربه حداقل یک سال، وکالت بانک برای استفاده از سپرده مالی از قبیل مشارکت، مضاربه، پرداخت سود به طور ماهانه اعطای وام به صورت فرض با تعهد بازپرداخت همان مبلغ در امور تولیدی، خدماتی، راه اندازی و توسعه کارگاه ها و سایر نیازهای شخصی، تجهیزیه، بیماری، مسکن	سپرده فرض الحسنه پس انداز سپرده فرض الحسنه جاری سپرده سرمایه گذاری کوتاه مدت سپرده سرمایه گذاری بلندمدت فرض الحسنه	منابع (بدهی ها)
ریسک صنعت یا تولید، ریسک سیستماتیک، ریسک نزول سرمایه، ریسک تجاری، ریسک سرمایه گذاری مجدد، ریسک عدم شفافیت، ریسک اشتباهات مدیریتی، ریسک بازار، ریسک تورم، ریسک نوسانات نرخ بهره و ارز ریسک صنعت یا تولید، ریسک سیستماتیک، ریسک نزول سرمایه، ریسک تجاری، ریسک سرمایه گذاری مجدد، ریسک عدم شفافیت، ریسک اشتباهات مدیریتی، ریسک بازار، ریسک تورم، ریسک نوسانات نرخ بهره و ارز ریسک صنعت یا تولید، ریسک سیستماتیک، ریسک نزول سرمایه، ریسک تجاری، ریسک سرمایه گذاری مجدد، ریسک عدم شفافیت، ریسک اشتباهات مدیریتی، ریسک بازار، ریسک تورم، ریسک نوسانات نرخ بهره و ارز ریسک نقدینگی، ریسک تجاری، ریسک سرمایه گذاری مجدد، ریسک بازار	درآمیختن سرمایه نقدی یا جنسی به طور مشاع صرفاً برای تسهیلات در فعالیتهای تولیدی، بازرگانی، خدماتی تأمین قسمتی از سرمایه شرکت های سهامی جدید یا خرید قسمتی از سهام شرکت های سهامی توسط بانک تأمین سرمایه توسط بانک با تعهد انجام کار توسط دریافت کننده وجه پیش خرید محصولات واحدهای تولیدی تأمین سرمایه در گردش واحدهای تولیدی با خریداری مواد اولیه، لوازم یدکی و ابزار کار توسط بانک ها و فروش به صورت اقساط به متقاضیان تأمین اقلام با عمر مفید بیش از یکسال توسط بانک و واگذاری به متقاضی به صورت اقساطی واگذاری واحدهای مسکونی به بهای معلوم به صورت اقساط مساوی یا غیرمساوی عقد اجاره با شرط تملک عین مستأجره به مستأجر در پایان مدت اجاره وام تعمیرات - الزام شخص به ادای عوض (مبلغ) در مقابل عمل مشخص واگذاری زمین از سوی بانک برای مدت معین و به منظور زراعت و تقسیم حاصل واگذاری باغ از طریق بانک و تقسیم نمره (میوه، برگ، گل) تأمین سرمایه لازم برای طرح های تولیدی - عمرانی توسط یک یا چند بانک بدون مشارکت اشخاص دیگر خریداری اسناد و اوراق تجاری	مشارکت مدنی مشارکت حقوقی مضاربه معاملات سلف فروش اقساطی مواد و قطعات فروش اقساطی (اقلام تولیدی ماشین آلات - تسهیلات) فروش اقساطی (مسکن) اجاره به شرط تملیک جعاله مزارعه مساقات سرمایه گذاری مستقیم خرید دین	مصارف (درازی ها)
ریسک سیستماتیک، ریسک سرمایه گذاری مجدد، ریسک عدم شفافیت، ریسک نقدینگی، ریسک تورم، ارز و بهره ریسک سیستماتیک، ریسک سرمایه گذاری مجدد، ریسک عدم شفافیت، ریسک نقدینگی، ریسک تورم، ارز و بهره ریسک سیستماتیک، ریسک سرمایه گذاری مجدد، ریسک عدم بازپرداخت ریسک تولید، ریسک سیستماتیک، ریسک تجاری، ریسک سرمایه گذاری مجدد، ریسک نقدینگی، ریسک بازار ریسک صنعت، ریسک سیستماتیک، ریسک نزول سرمایه، ریسک تجاری، ریسک سرمایه گذاری مجدد، ریسک عدم شفافیت، ریسک اشتباهات مدیریتی، ریسک بازار، ریسک تورم، ریسک نوسانات نرخ بهره و ارز ریسک اعتباری، ریسک سیستماتیک، ریسک سرمایه گذاری، ریسک تورم، ریسک ورشکستگی و مالی			

تسرازنامه‌ای، تجدید مقررات و در نهایت ایجاد سوپرمارکت‌های مالی بینجامد.

ریسک در بانکداری اسلامی با تحلیل سیستمی بهتر توضیح داده می‌شود و این تحلیل در نمودار شماره یک بیان شده است.

مخاطرات و آسیب‌های مورد انتظار در سیستم بانکداری اسلامی در جدول شماره شش خلاصه می‌شود. در میان این ریسک‌ها، گروه دوم مخاطرات شدت اثر و احتمال وقوع بیشتری دارند.

محاسبه شده است. بنابر تعریف، ریسک سیاست‌گذاری اقتصادی، کیفیت و ثبات سیاست‌های اقتصادی است؛ ریسک ساختار اقتصادی، قدرت بدهی ملی است و ریسک نقدینگی نیز عدم تعادل بالقوه بین منابع و تعهداتی است که نهادها و بازارهای ملی را آشفته می‌کنند. بدیهی است که نقش سیستم بانکی در ایجاد و پیشگیری از تشدید این سه ریسک قابل ارزیابی است.

ریسک در بانکداری اسلامی

فعالیت بانکداری اسلامی مساهبتاً از مجموعه ریسک‌های متفاوت برخوردار است. زمینه پذیرش ریسک بیشتر، الزام وثیقه‌گیری کمتر و تسهیم زیان به مانند سود و در واقع، نقش پوششی شوک‌های مالی (Shock Absorbers) ناشی از پروژه‌های تأمین مالی شده، مجموعه مخاطرات در بانکداری اسلامی را بازگو می‌کنند. در این مجموعه، شرایط عدم اطمینان، امکان تراکم ریسک‌های نامطلوب، دشواری شناسایی و ارزیابی فرصت‌های بازار مربوط به پروژه‌های سرمایه‌گذاری، مسایل قیمت‌گذاری و ارزیابی سود، نظارت بر فعالیت سرمایه‌گذار و مدیریت فعالیت‌های مشمول تسهیلات بانکی نیز بر دامنه مخاطرات می‌افزایند.

در دیدگاه خاص بانکداری اسلامی، مشتریان سرمایه‌گذار تلقی می‌شوند. از این رو، برخی از تمهیدات و ابزارهای بانکداری متعارف در سیستم بانکداری اسلامی کاربرد ندارند. چهار روش تجهیز و چهارده طبقه توزیع منابع پسولی در بانکداری اسلامی از زمینه سرمایه‌گذاری برخوردارند و مدیریت ریسک ویژه‌ای را طلب می‌کنند (جدول شماره پنج).

تجربه ناکافی در شناخت و مدیریت این مخاطرات ممکن است به ایجاد مسایلی همچون تمرکز دارایی‌ها در اوراق بهادار، گسترش نوآوری‌های مالی، بدهی‌های خارج

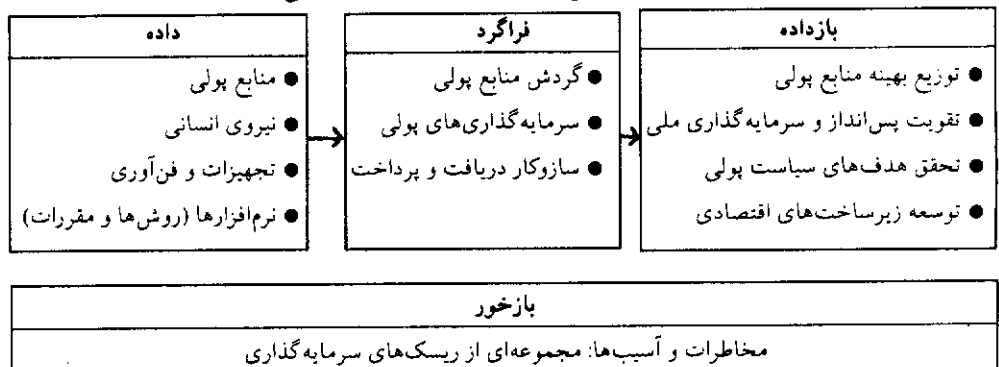
شایان ذکر است که ریسک‌های مزبور نوسان و افزایش هزینه سرمایه‌گذاری و کاهش بازده یا تحقق بازده منفی را به دنبال دارند.

بانکداری مرکزی در مدل اسلامی به‌طور اصولی مجموعه‌ای از اقدامات پیشگیرانه و حمایتی را در اختیار دارد. بر اساس دیدگاه محققان، این اقدامات در موارد زیر خلاصه می‌شود:

- ۱) سرپرستی (نظارت) سیستم بانکی،
- ۲) حفظ سپرده‌ها در مقابل اطلاعات گمراه‌کننده، غیر متقارن، ناکافی و نامفهوم،
- ۳) اعطای وام قرض‌الحسنه به بانک‌ها،
- ۴) مشارکت در سرمایه‌گذاری‌های دولتی از طریق خریداری سهام،
- ۵) خرید و فروش سهام متکی به دارایی‌های واقعی در بازارهای مالی (OMO)،
- ۶) تعیین نسبت وام و نسبت PLS ماهیت برخی از این اقدامات، به ویژه در موارد حفظ سپرده‌ها، مشارکت در سرمایه‌گذاری‌های دولتی و خرید و فروش سهام با مجموعه‌ای از ریسک‌ها همراه است و به‌خوبی وجود پدیده خطرپذیری در اداره سیستم بانکی اسلامی را تداعی می‌کند.^۱ در تجربه پاکستان نیز زمینه‌های مواجهه با ریسک در موارد مشخصی مشاهده شده است، ازجمله در زمینه‌های: وقوع برخی

نمودار شماره یک

تحلیل سیستمی ریسک در بانکداری اسلامی

○ بانکداری مرکزی در مدل اسلامی به‌طور اصولی مجموعه‌ای از اقدامات پیشگیرانه و حمایتی را در اختیار دارد.

فهرست مخاطرات مشمول سرمایه‌گذاری‌های پولی

گروه ۱ - مخاطرات عمومی:	گروه ۲ - مخاطرات ویژه:
۱- ریسک صنعت یا تولید	۱- ریسک عدم شفافیت
۲- ریسک اعتباری	۲- ریسک اشتباهات مدیریتی
۳- ریسک سیستماتیک	۳- ریسک ورشکستگی و مالی
۴- ریسک تنزل سرمایه	۴- ریسک مقررات
۵- ریسک احراز شرایط اعتبار	۵- ریسک نقدینگی
۶- ریسک تجاری	۶- ریسک تورم، قدرت خرید
۷- ریسک سرمایه‌گذاری مجدد	۷- ریسک نوسانات نرخ بهره و ارز
	۸- ریسک بازار
	۹- ریسک اخلاقی
	۱۰- ریسک عدم بازپرداخت تسهیلات

مستظور، در مقابل سه روش تصمیم‌گیری انجام سرمایه‌گذاری قرار می‌گیرد:

(۱) روش بررسی بنیادی و همه جانبه،

(۲) بررسی تکنیکی و غیر تحلیلی،

(۳) استفاده از مدیریت پرتفوی یا مجموعه سرمایه‌گذاری.

استفاده از روش اول مستلزم صرف زمان و هزینه زیاد

است و در برخی موارد امکان‌ناپذیر است. روش دوم با ریسک‌های متعدد همراه است، از جمله ریسک عدم شفافیت، ریسک مقررات، ریسک اخلاقی. این روش مبتنی بر بازده و سودآوری دوره‌های قبلی است که از ضریب بالا و قابل اعتماد برخوردار نمی‌باشد، زیرا گذشته را چراغ راه آینده قرار می‌دهد و به‌طور خلاصه، روشی سفته‌بازانه، مخاطره‌آمیز و مبتنی بر تصمیم‌گیری بر پایه داده‌های تاریخی و غیربهنگام می‌باشد. در روش سوم نیز

مقررات‌گریزی درخصوص تعیین هزینه وام، تمرکز تسهیلات بر تأمین مالی کوتاه مدت و نیاز مالی سرمایه درگردش بر اساس حاشیه سود قطعی (Mark-up) به عنوان پرکاربردترین روش، رشد محدود ابزارهای سرمایه محور، وجود موانع در اعطای وام به مؤسسات کوچک، عدم اطمینان عملیات تأمین مالی و اخذ وثیقه یا رهنه در موارد مضاربه و مشارکت، روند فزاینده هزینه تأمین مالی توسط بانک.^۲

همان‌طور که اشاره شد، ساختار عملیاتی بانکداری اسلامی تداعی‌کننده سیستم بازارمحور است. در سیستم بازارمحور، نوسان متغیرهای مالی و پولی از جمله تورم، نرخ ارز و نرخ بهره به‌طور اجتناب‌ناپذیر انجام می‌شود. پدیده بازارمحوری در زمینه‌های متنوعی که بخشی از آن در جدول شماره هفت خلاصه شده، قابل مشاهده است. این موارد ریسک فعالیت را از جنبه‌های مختلف تشدید می‌کنند.

جدول شماره هفت

نمادهای سیستم مالی بازار محور

Securitization	۱. تخصیص و تبدیل دارایی‌ها به انواع اوراق بهادار
Financial InnOvation	۲. نوآوری‌های مالی
	۳. استفاده مقطعی یا مداوم منابع مالی زمینه‌ساز سود غیرعملیاتی
OBS.off Balance Sheet	۴. بدهی‌های مخفی (خاج ترازنامه‌ای)
Reregulation	۵. تجدید مقررات
Financial Supermarket	۶. سوپرمارکت مالی

مأخذ: پدیده بازارمحوری در شبکه پولی ایران / حسین کدخدایی.

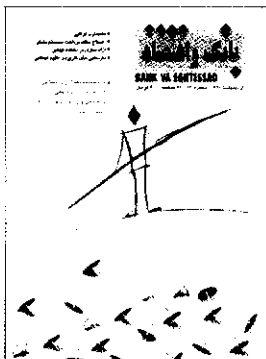
به‌منظور برخورداری از مدیریت پرتفوی و اتکای به شرکت‌های سرمایه‌گذاری، بازار سرمایه کارا زمینه‌ساز است.

بررسی کارشناسانه تجربه بانکداری اسلامی در ایران آثار ناشی از وجود ریسک را در زمینه‌های مختلفی بیان می‌کند، از قبیل: نیاز به اطلاعات تخصصی و حرفه‌ای

در واقع، بانکداری اسلامی با اتکای بر فعالیت‌های سرمایه‌گذاری در معرض کلیه ریسک‌ها به شفافیت محیط مالی و اقتصادی بستگی دارد. در بانک اسلامی، سپرده‌گذاران سرمایه‌گذار تلقی می‌شوند و بانک از سوی این سرمایه‌گذاران به تخصیص و بکارگیری پول و منابع مالی در فعالیت‌های سودآور مبادرت می‌ورزد و به این

○ بررسی کارشناسانه تسخیریه بانکداری اسلامی در ایران، آثار ناشی از وجود ریسک را در زمینه‌های مختلف نشان می‌دهد.

○ باتوجه به ماهیت بانکداری اسلامی، در این سیستم هر نوع ریسک واقعی و طبیعی و سودآورانه مطرح است.

چون فعالیت بانکداری اسلامی بر پایه خدمات سرمایه‌گذاری استوار است، لذا هدف‌ها و راهبردهای سه‌گانه امنیت، درآمد و رشد را دربرمی‌گیرد (نمودار شماره چهار). سپرده‌گذاران این نوع بانکداری درصدد دستیابی به رشد هستند و این هدف زمینه فعالیت بانکداری اسلامی نسبت به بانکداری متعارف را مشمول مخاطرات بیشتر می‌سازد.

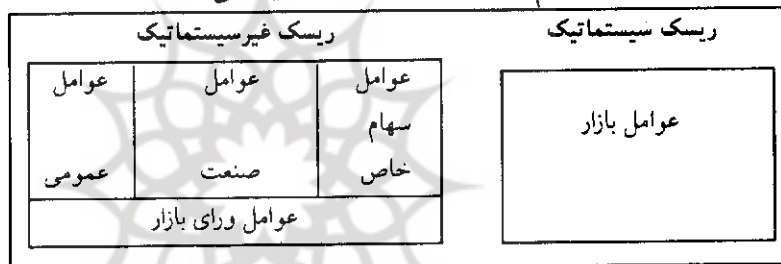
روش‌های مقابله با ریسک در مراحل سه‌گانه: (۱) شناسایی دقیق مخاطرات، (۲) اندازه‌گیری و ارزیابی جنبه‌های قابل سنجش ریسک‌ها و (۳) تقلیل تواتر و شدت اثر ریسک به صورت گریز، کاهش، جلوگیری، تحمل و انتقال بیان می‌شود. اجرای برنامه ریسک و تجدیدنظر مستمر گام‌های بعدی را تشکیل می‌دهند. ساز و کار بیمه و بازار تأمین اطمینان از مناسب‌ترین روش‌های اعمال مدیریت ریسک در بانکداری اسلامی محسوب می‌شود.

(فنی، تولیدی، صنعتی، کشاورزی) برای ارزیابی پروژه (Project Appraisal)، نظارت بر عملیات شرکا، عدم وثیقه‌گیری در مضاربه و مشارکت، نیاز به روش‌های کاربردی در زمینه وام‌های بانکی، آسیب‌پذیری از روند فزاینده تورم و نوسان ارزش پول، عدم پذیرش ریسک معاملاتی توسط سپرده‌گذاران، نیاز به تنوع ابزار پوشش ریسک مشابه نظام بانکی متعارف، مشکل تزریق پولی پیاپی به اقتصاد و عدم استفاده از رشد درونزا.

مدیریت ریسک

به‌طور کلی، تقسیم‌بندی ریسک به صورت ریسک سیستماتیک و غیر سیستماتیک، مدیریت مخاطرات با تمرکز بر روی ریسک غیر سیستماتیک را در دستور کار قرار می‌دهد، زیرا امکان تقلیل و کاهش ریسک سیستماتیک عملاً منتفی است (نمودار شماره دو).

نمودار شماره دو تقسیم بندی ریسک از دیدگاه سیستمی

شرایط اطمینان با ویژگی‌هایی از قبیل امکان‌پذیری بازده در بلندمدت، قطعی بودن منشأ درآمد و هزینه و ارزش فعلی خاص مثبت بیان می‌شود. برای ایجاد شرایط اطمینان، استقرار بازار مالی گسترده متشکل از بازارهای پولی، سرمایه و تأمین اطمینان ضروری است. تازمانی که شکاف بین سود بازار آزاد اقتصاد و سود بانکی عمیق و قابل ملاحظه باشد، تعمیق مالی کار بسیار دشواری است و سرکوب مالی در اقتصاد اجتناب‌ناپذیر است. پدیده مزبور که ناشی از فراگیر شدن ریسک نوسان نرخ ارز، بهره، تورم و مقررات و عدم شفافیت است، نتایج عملی اجرای بانکداری اسلامی را مخدوش جلوه‌گر می‌کند. به منظور دستیابی به مدیریت بهینه ریسک در سیستم بانکداری اسلامی، گام‌های زیر ضروری به نظر می‌رسند.

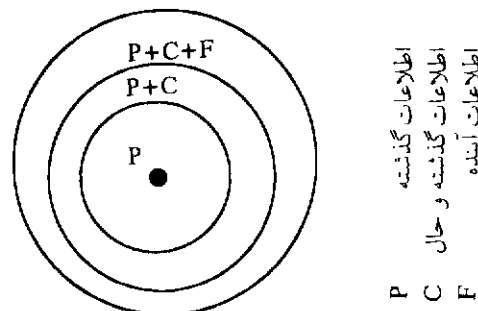
(۱) شناسایی دقیق ریسک و تعیین موارد عمده ریسک‌های تجربه شده.

(۲) استفاده از ساز و کارهای مناسب تقلیل و توزیع ریسک.

آسیب‌پذیری و رشد ضعیف یک سیستم مالی برای استفاده‌کنندگان از خدمات آن‌نگران‌کننده و تأمل برانگیز است. حیات سیستم مالی به اعتبار فعالیت و جلب اعتماد

بانکداری اسلامی به علت مواجهه مستقیم با ریسک در اغلب تسهیلات و فعالیت‌ها، به‌ویژه در مشارکت مدنی و حقوقی و مضاربه، نیازمند تدابیری در جهت تقلیل و توزیع ریسک است. از سوی دیگر، غالب روش‌ها نیازمند شبکه اطلاعاتی گسترده است که به‌صورت یک بانک اطلاعاتی در اختیار سیستم بانکی قرار گیرد. مطابق آنچه فاما (Fama) با عنوان شفافیت کامل محیط مالی و اقتصادی بیان می‌کند، این وضع در شرایط دسترسی کامل به اطلاعات گذشته، حال و آینده امکان‌پذیر است (نمودار شماره سه).

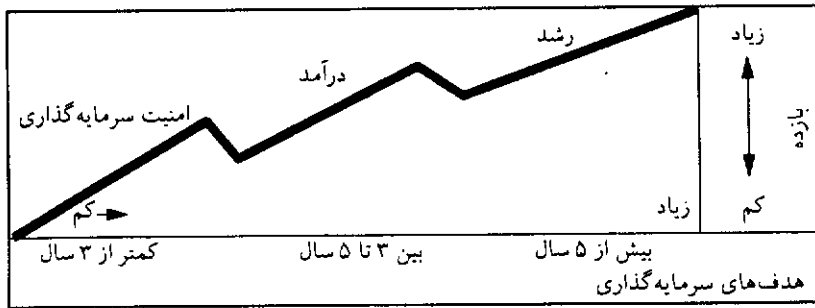
نمودار شماره سه شفافیت محیط مالی و اقتصادی

○ حیات سیستم مالی به اعتبار فعالیت و جلب اعتماد عمومی وابسته است.

○ کاهش مخاطرات، از طریق توسعه ساز و کارهای اطمینان‌بخش و تسهیل ساختار اقتصادی و مقرراتی امکان‌پذیر است.

نمودار شماره چهار
هدفها و راهبردهای سه گانه

مأخذ: **Balanced & Growth Funds, Canada**

منابع و مأخذ

- 1) **Balanced & Growth Funds/ Canada.**
- 2) **Barth, J.R. & et - al /Choosing the Right Financial & Stem for Growth/Feb.2000.**
- 3) **Kadkhodae, Hossein/Financial Islamization in Iran/University College of North Wales/ Bangor, UK./1988.**
- 4) **Metwally. Mokhtar, u / 1984 / The Role of the Stock Exchange in an Islamic Economy / Journal of Research in Islamic Economics / Vol. 2/ No. 2/pp. 21-30**
- 5) **Rose & Fraser/Financial Institutions/ Business Publication Inc/ Tokyo/1988.**

۶) امامی، مجید / تدبیر و تفاهم یا دیپلماسی منقل؟ / روزنامه خراسان / شماره ۱۴۷۰۹ / صفحه ۸.
۷) بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران / گزارش

اقتصادی و ترازنامه سالهای مختلف.
۸) روزنامه اطلاعات / شماره ۲۱۱۱۵ - ۱۳/۵/۷۶ / صفحه ۷ / قانونمندی، سازماندهی، دولت و چشم انداز اقتصاد کشور / دکتر حیدر پوریان.

۹) جهانخانی، علی - پارسایان، علی / مدیریت سرمایه گذاری و ارزیابی اوراق بهادار / انتشارات دانشکده مدیریت / دانشگاه تهران / ۱۳۷۶.

۱۰) شجری، هوشنگ - کمال، محمدزاده / پول و ارز و بانکداری / نشر هشت بهشت / اصفهان / ۱۳۷۶.

۱۱) کدخدایی، حسین / توسعه سهامداری در سیستم بانکداری اسلامی / مجموعه سخنرانیها و مقالات هشتمین سمینار بانکداری اسلامی.

۱۲) کدخدایی، حسین / موانع رشد سرمایه گذاری در اقتصاد ایران / دیماه ۷۸.

۱۳) کدخدایی، حسین / پدیده بازار محوری در شبکه

عمومی وابسته است و برای حفظ این اطمینان استفاده از نوآوری های مالی، به نحوی که بهره برداری از پول در نقش های مختلف را امکان پذیر سازد، ضروری است.

همانگونه که در جدول شماره پنج بیان شد، شناسایی ریسک های عمده مورد انتظار در سیستم بانکداری اسلامی امکان پذیر و عملی است. این موارد را می توان در ریسک عدم بازپرداخت، ریسک اخلاقی، ریسک نوسانات متغیرهای اقتصادی، ریسک نقدینگی و ریسک مقررات بیان کرد. با وجود این ریسک ها، باید روش های کاهش یا حذف این ریسک ها را جستجو کرد. برای کاهش ریسک عدم بازپرداخت و ریسک نقدینگی می توان از روش های سنتی وثیقه گیری به نحوی که بانک با اطمینان از عدم سوخت پول نسبت به ایجاد تسهیلات اقدام کند، بهره گرفت. در مورد ریسک اخلاقی، ریسک نوسانات متغیرها و ریسک مقررات، تغییر ساختار اقتصادی و تحول در مقررات اقتصادی به نحوی که شرایط رقابتی و تثبیت مقررات در بلندمدت را امکان پذیر کند، کارساز و مفید به نظر می رسد.

خلاصه و نتیجه

بانکداری اسلامی با حدود سه دهه فعالیت مستمر به عنوان یک نظام بانکی پایا و پویا شناخته شده است. کارایی این نظام در گرو توسعه خدمات و کاهش ریسک است. بانکداری اسلامی به علت برخورداری از یک نظام تأمین مالی با ویژگی های سرمایه گذاری، با مجموعه ریسک هایی روبروست. ریسک عدم بازپرداخت، ریسک نوسانات متغیرهای اقتصادی، ریسک نقدینگی و ریسک مقررات، ریسک های عمده نظام بانکداری اسلامی را تشکیل می دهند. کاهش این مخاطرات از طریق توسعه سازوکارهای اطمینان بخش و تغییر ساختار اقتصادی و مقرراتی امکان پذیر است. ■

○ بیشتر روش های سواسته مستقیم با ریسک در اغلب تسهیلات و فعالیت ها، نیازمند شبکه اطلاعاتی گسترده است.

۱۷) یارمحمدی، حسین / ویژگی‌های بازار مالی رسمی کشور و پیامدهای مالیات سپرده / اطلاعات.

زیر نویس ها

1) H.Kadkhodae/ Financial Islamization in Iran/PP20-21

۲) همان مأخذ / صفحات ۷-۲۶.

پولی ایران / کنترلر / صفحات ۱۸-۱. ۱۴) کدخدایی، حسین / بازار سرمایه، راه حل بلندمدت ناهنجاری‌ها / دهمین کنفرانس سیاست‌های پولی و ارزی. ۱۵) کدخدایی، حسین / زمینه‌های توسعه مؤسسات مالی. ۱۶) ماجدی - گلریز / پول و بانک، از نظریه تا سیاستگذاری / مؤسسه عالی بانکداری.

کمی کردن ریسک عملیاتی

معیارها و هزینه‌های سرمایه‌ای نیازمند کمی کردن ریسک‌های عملیاتی هستیم.

در این مقاله اقدامات و فنون متداول در کمی‌سازی ریسک‌های عملیاتی و همچنین تعریفی خلاصه از ریسک عملیاتی و جدیدترین شیوه‌های کمی‌سازی و مدیریت این ریسک‌ها به تفصیل آورده شده است.

تعریف

در مورد تعریف ریسک عملیاتی هیچگونه اجماع نظری وجود ندارد. برخی بانک‌ها آنرا به عنوان هر نوع ریسکی به جز ریسک اعتباری و بازار تعریف می‌کنند. برخی نیز معتقدند که ریسک عملیاتی عبارتست از زیان مورد انتظار (یا غیر منتظره) ناشی از خطاهای انسانی، تقلب، بروز اشکال در روش‌های انجام کار، ضعف فن‌آوری و یا عوامل بیرونی. امور تجاری با ریسک‌هایی مواجهند و در این زمینه طبعاً برخی زیان‌های عملیاتی کوچک دور از انتظار نیست. برخی از این زیان‌ها را می‌توان کمی کرد. گاهی اوقات، این زیان‌ها حتی در قیمت‌گذاری محصولاتی خاص، مانند کارمزد کارت‌های اعتباری پیش‌بینی شده‌اند. در مورد کارت‌های اعتباری، زیان‌های عملیاتی از مسائلی مانند خطا در صدور صورت‌حساب، اضافه برداشت بیش از حد مجاز از حساب

مقدمه

تا این اواخر، در صنعت بانکداری، منابع چندانی زیادی در مورد مدیریت ریسک‌های عملیاتی وجود نداشت. این ریسک‌ها بیشتر کیفی در نظر گرفته می‌شدند تا کمی. کمیته بال (Basle) در گزارش سال ۱۹۹۸ خود پیرامون مدیریت ریسک عملیاتی عنوان کرد که زیان‌های کلان در صنعت بانکداری از ضعف‌های نظارت داخلی یا عدم پیروی از رویه‌های موجود مربوط به نظارت داخلی ناشی شده‌اند. از این رو بهترین طریقه کاهش ریسک‌های عملیاتی، ارتقای کیفیت مدیریت است. این اقدام نفع دیگری نیز به دنبال خواهد داشت و آن هم عبارتست از این که ذهن مدیران ریسک آزادتر شده و بیشتر می‌توانند بر کنترل ریسک‌های اعتباری و بازاری تمرکز نمایند.

با این حال، در گزارش مشاوره‌ای بخش نظارت بانکی کمیته بال در ژوئن ۱۹۹۹ تحت عنوان «چارچوب جدید کفایت سرمایه» توصیه شد که بخشی از سرمایه (Capital Charge) برای پوشش ریسک‌های عملیاتی در نظر گرفته شود. به علاوه، «معیارهای عملکرد تعدیل شده به ریسک» (Risk Adjusted Performance Measures-RAMP) به گونه‌ای روزافزون در فرآیند تصمیم‌گیری مدیران ارشد مورد استفاده قرار می‌گیرند. به منظور برآورد دقیق‌ترین

○ بهترین روش برای کساستن ریسک‌های عملیاتی، همانا ارتسقای کسسیفیت مدیریت است.